

Törvénytől sújtva – út a Sorsok Házához

PUBLICISZTIKA - LXII. évfolyam, 37. szám, 2018. szeptember 14.

2013. szeptember 12-én, a Sorsok Háza koncepciójának elfogadása s a megvalósult épület 2014-re (!) tervezett átadása alkalmából tartott parlamenti sajtótájékoztatón Lázár János megindokolta a létrehozandó emlékhely tematikáját. „A gyermekek áldozatát azért választotta az emlékbizottság, és ezt azért támogatta a kormány, mert olyan pontot kerestünk, amely nem relativizálható, nem lehet viszonylagos, mert semmiféle magyarázat, semmiféle válasz nem fogadható el egy gyermek meggyilkolására.”

Nem sokat kellett várnia ahhoz, hogy belássa: tévedett. A 2013 októberében az ő kormánya által létrehozott Veritas Intézet első igazgatója, Szakály Sándor 2014 januárjában „idegenrendészeti eljárás”-nak nevezte az állampolgársági papírokkal nem rendelkező zsidók 1941-ben Kamenyec-Podolszkijba történt deportálását; majd az itt történt tömegmészárlás ismert tényeire tekintettel némi magyarázkodásra kényszerült, így megjegyezte, hogy „sajnálatos módon halál lett sorsuk” (sic!). Ha egyszer, csak egyetlenegyszer végiggondolná, hogy mi a különbség aközött, ami ágyban, párnák közt, s ami egy nyári napon egy lőszerraktár mellett történik, ahol levetkőztett embereket a saját gyerekeikkel együtt tömegsírokba lönek, akkor történész létére végre tudná, mi volt az a valóság, amelyet - tényleg nem érdekel, miért - folyamatosan letagad.

Azaz a kormány a saját alkalmazottainak relativizálásától sem volt képes megvédeni a tömeggyilkosságokban elpusztítottak emlékét, ha valaha egyáltalán akarta volna. Időközben a 2013 őszen még Schmidt Mária által is említett „széles körű egyeztetés” kudarcba fulladt, nemzetközi szervezetek, történészek, intézmények vonultak ki a Sorsok Háza projektből, melyet végül Lázár János – vélhetően a miniszterelnök tudtával – leállítani kényszerült, s az épület elkészült ugyan, de az abban létrehozandó kiállítás Schmidt Mária és munkatársai által elkészített forgatókönyve elfogadhatatlannak bizonyult, így máig üresen áll. A 2013. őszi kontextus időközben folyamatosan változott: a Veritas Intézet létrehozása mellett itt említendő a 2014. július 20-án éjjel lopakodva felállított *Német megszállás áldozatainak emlékműve*, amely félreérthetlenné tette a kormány azóta is többször kifejtett politikai álláspontját: mindazért, ami 1944. március 19. után történt, a felelősséget a Harmadik Birodalom viseli, ugyanis a magyar közigazgatás autonómiája érvényét veszítette. Az áldozati doktrína retorikáját ugyan a kormányfő az alkalomhoz illően időről időre finomítja: 2017-ben például Benjamin Netanjahu budapesti látogatásán kijelentette, hogy a magyar vezetés bűnt követett el, mert kiszolgáltatta a magyarországi zsidókat a náciknak. S valóban, a miniszterelnök többször kifejtette, hogy a mai Magyarországon a zsidók biztonságban élhetnek, s ez igaz is, amennyiben az utóbbin a fizikai sérthetlenséget értik. Ami azért nem tölt el senkit különösebb hálával, mert minden miniszterelnöknek az lett volna s az lenne a dolga, hogy magyarországi területen tartózkodó *minden* emberi lény élethez való jogát megóvja. És tény, hogy ezt számos elődje nem tette meg.

S közben ugyanaz a miniszterelnök kivételes államférfinak nevezte a makacs és meggyőződéses antiszemita Horthy Miklóst, aki meggyőződését követve adta a zsidótörvényekhez írásbeli hozzájárulását, s amikor a Veritas Intézet igazgatója kifejtette, hogy ezen törvények jogfosztást nem, mindössze csak jogkorlátozást jelentettek, akkor a kormány azt is hallgatólagosan tudomásul vette, azaz jóváhagyta. Horthy 1944. július 10-én Hitlernek írt levelében a német megszálló csapatok visszahívását kéri (sic!). „Végül meg kívánom jegyezni, hogy a zsidó-kérdés (sic!) további megoldása az oly gyakran használt brutális és embertelen metódusok nélkül, mégis azonban az ésszerűség alapján történjen. A lemondott kormány

tudomásom nélkül oly módszereket használt, melyek az egész világ megvetését hozták magukkal és az itteni német hivatalok helytelenítő kritikáját is kihívták." Ez a levél a *Protestáns hősök 2.* című 2017-es, Faggyas Sándor szerkesztette kötetben jelent meg, és nem kíván semmiféle kommentárt. (Press-Pannonica-Media-Amfipressz, 227.)

Ami a Sorsok Háza tárgyának tekintett hónapok előtt megszületett zsidótörvényeket illeti, azokkal elég kínos a helyzet. Mint arra Karsai László *A magyarországi zsidótörvények és rendeletek 1920–1944* című tanulmányában rámutat: 1920, tehát a *numerus clausus* és 1942 között összesen huszonkét törvényt fogadott el a független, autonómiája sérthetlenségében tevékenykedő, tehát teljes felelősséggel tartozó magyar parlament, melyek mind a zsidóknak minősített magyar állampolgárok különböző jogainak elvonásából álltak. Magyarul: példátlan aljasságokból, élethosszon át tartó megalázásból. *Szó szerint.* Az 1941. évi XV. tc. a házassági jog 1894:XXXI. tc. kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatos fajvédelmi rendelkezésekről 14. paragrafusa így szól: „Az a magyar honos nemzsidó, aki zsidóval, az a zsidó, aki magyar honos nemzsidóval, úgyszintén az a magyar honos zsidó férfi, aki külföldi honos nemzsidó nővel a 9. §-ban foglalt tilalmat megszegve házasságot köt, büntetést követ el és öt évig terjedhető börtönnel, hivatalvesztéssel és politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésével büntetendő.”

Ha valaki ezt jogkorlátozásnak s nem jogfosztásnak nevezi, akkor vagy elment a józan esze, vagy pontosan annak a relativizálásnak lát neki, ami nem más, mint a zsidótörvények kortárs kormányzati politikába emelése. Amely törvények a németek kezére adott több mint félmillió magyar állampolgár példa nélküli elpusztításának *minimum szükséges, de nem elégséges feltételét képezték.* A zsidótörvények nélkül ugyanis egyszerűen nem léteztek volna azok az emberek, akikből az 1944 márciusa után már a magyar törvényektől, az azokat használó különböző statisztikai adatoktól, listáktól sújtva éppolyan védtelenül, mint azonosíthatóan: Eichmann és „munkatársai” kezére adható, zsidóvá tett tömeg állt. Ha tetszik, ha nem: Horthy Miklós kormányai tették a magyarokat zsidókká, törvényektől sújtva törvényen kívüli lényekké, felnőtt állampolgárokból társadalmi létüktől megfosztott senkikké, akik, ha azt tették a szerelmükkel, amit addig tettek, akkor „megsértették” a „törvényt”.

„Amikor egy reggel Gregor Samsa nyugtalan álmából felébredt, szörnyű féreggé változva találta magát ágyában.” (Franz Kafka: *Az átváltozás*, 1912, Györffy Miklós fordítása.)

*

Ki gondolhatná, ki merné azt némán vagy hangosan mondani, hogy jogsértés volt csupán, ha valaki egy reggel nyugtalan álmából felébredve fajgyalázóvá változott, ugyanabban az ágyban, ugyanamellelt, akivel aludni tért?

A zsidótörvényeknek ugyanis semmi közük nem volt az „érintettek” vallásához, hanem kizárólag emberi létükhöz. Éppúgy történt, ahogyan azt a Kertész Imre által idézett Manès Sperber írja *Churban – avagy a felfoghatatlan bizonyosság* című tanulmányában: „A náciizmus olyan helyzetben lepte meg a zsidóságot, amikor a zsidókban már nem élt hajlandóság, és fölkészülve sem voltak rá, hogy meghaljanak Istenért. Így először történt keresztény földön, hogy zsidók tömeges lemészárlására készülődtek – anélkül, hogy a Megfeszítetre gondoltak volna. És Európa zsidóságának először kellett semmiért, a semmi nevében meghalnia.” (Kertész Imre: *Hosszú, sötét árnyék*, in *Európa nyomasztó öröksége*, Budapest, Magvető, 2008.)

Ezért olyan végtelenül nyomasztó a Sorsok Háza, ahol és ahogyan van, vagy lesz. A Józsefvárosi pályaudvarnak epizód szerepe volt a deportálásokban, azaz a helyszín önmagában is kérdéses. Ugyanakkor a Sorsok Háza kontextusa egyike a legérzékenyebb magyar történelmi színhelyeknek: ugyanis egyszerűen kihasználja, s nem kis mértékben árnyékba is borítja a Kerepesi és Salgótarjáni úti temetők, tehát a nemzeti panteon és a zsidótemető szomszédságát. A Ferenczy-Kovács Attila által átépített és teremtett architektúra éppolyan hatásos posztmodern színházi giccs, mint amilyen téves annak szimbóluma, a hatágú csillag, a megbélyegzés jelképe: semmi mást nem jelent, mint azt, hogy akiket lemészároltak, azok

magától értetődően, egytől egyig mind zsidók voltak. S ezért is oly kétséges, hogy mi a keresnivalója az EMIH-nek egy holokauszt-emlékhely vagy múzeum forgatókönyvének kidolgozásában. Kertész Imre, akinek nem egy, jobbra öregkori tévedése egyetlen pillanatra sem érvénytelenítette beláthatatlanul fontos életművét – amely nem pusztán kitágította a kortárs magyar irodalom fogalmát, hanem kérlelhetetlen radikalizmussal segített újraérteni önmagunkat, s meglátnunk, milyen végtelenül nehéz megszabadulnunk hazugságainktól és provinciális gőgüinktől, és amelynek ráadásul semmi köze nem volt a politikai álláspontokhoz –, a *Zeit*nek adott legendás interjújában – *Holokauszt-bohóc voltam* – pontosan erről beszél. „Én nem vagyok zsidó. Nekem nincs közöm ehhez a dologhoz.”

*

A *Sorstalanság*, a *Kaddis a meg nem született gyermekért* szerzője, végül valóban túl sok holokauszt-előadás és -napló írója jelenti ki mindezt. És igazat mond. Attól, hogy valakit zsidóként mészároltak le, még nem lett az. Az igazi dráma, hogy a semmiért, a semmi nevében meghaltak sorstalansága, a létüktől megfosztottak halála az, amitől nem lehet megszabadulni. S amit Kertész Sperbertől idéz – akinek egész könyvét magyarul közzétenni, úgy vélném, több mint közhasznú lenne –, az lehetne az igazsághoz vezető tétova lépések egyike.

Mert a karkai átváltozás végül a magyar nemzetet érte utol, ennek vagyunk a tanúi és olykor cselekvő résztvevői ma. Ha azt szeretnénk, hogy a magyar nemzet még egyszer jelentsen valamit, ami magától értetődően igaz, akkor fel kell hagynunk a hazugsággal, azzal, hogy a zsidóvá tett magyaroknak, akik semmiért haltak meg egészen, ezeknek az embereknek holtukban is a zsidótörvények aljassága által teremtett gettó jut emlékhelyül.

Ahhoz, hogy én, vagy mi, akiknek a szüleit, nagyszüleit kizárták a többes szám első személy nagy kötelekéből, egyszer gondolkodás nélkül hazatalálhassunk, fel kell ismerni valamit, s nincs szó beismerésről, mert a holokauszt története soha nem katartikus, és nem is feledhető. Egy régi német kancellár, egy emigrációba vonult szociáldemokrata, Willy Brandt 1970-ben a szocialista Varsóban térdre ereszkedett a gettólázadás emlékműve előtt, amivel éppannyi kényelmetlenséget, mint megrendültséget okozott. És abban a zavarban, amely ezt a forgatókönyvön kívüli gesztust követte, ott volt az új Németország lehetősége. A mai magyar politikának nem a múltért kellene felelnie, hanem önmagáért. A Sorsok Háza nem a lemészárolt magyar állampolgárokról szól, hanem mirőlünk. Gregor Samsa én vagyok.

Itt köszönöm meg Karsai László segítségét.